

Ірина Лецик

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕРНОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Вирішення проблеми економічного росту і розвитку національного виробництва не можливе без підвищення ефективності функціонування всіх ланок економічної системи. Тільки на базі росту економічної ефективності можливо здійснити основну мету економіки – підняти рівень задоволення потреб кожного члена суспільства при обмежених ресурсах.

Ефективність - категорія комплексна. Її поділяють на соціально-економічну ефективність, яка відображає результативність функціонування і відтворення економіки країни в цілому, і на виробничо-економічну ефективність, яка характеризує ефективність функціонування продуктивних сил, матеріально-технічної бази, рівень використання виробничих ресурсів.

Деякі економісти розрізняють соціальну і економічну ефективність. Соціальна – це відповідність господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини, а економічна – це досягнення найвищих результатів при найменших затратах живої і уречевленої праці. Основним показником соціальної ефективності є виробництво товарів народного споживання в загальному об'ємі виробництва за визначений період а узагальнюючим показником економічної ефективності є норма прибутку [1:350].

Економічна ефективність – це одна із найважливіших категорій економічної науки, проте вона ще не є остаточно сформульованою. Навколо цього поняття ведуться дискусії і різні вчені-економісти вкладають у нього дещо відмінний зміст.

Найбільш поширене визначення, з яким погоджується більшість економістів, звучить так: "ефективність виробництва – відносний показник, що характеризує результативність виробництва у співставленні з використаними виробничими ресурсами".

Потрібно розрізняти поняття "ефект" і "економічна ефективність". Ефект – це наслідок, результат якихось заходів, які здійснюються для покращення виробництва. Проте сам по собі ефект не дає уявлення про доцільність, вигідність здійснення цих заходів. Це можливо зробити при співставленні отриманого результату з витратами, на його проведення. Тому лише економічна ефективність дає змогу оцінити кінцевий корисний ефект від застосування виробничих ресурсів.

Економічна ефективність зерновиробництва – це складна категорія, на яку впливають багато чинників. Для кількісного її вираження доцільно застосовувати систему показників, які підпорядковуються основному критерію ефективності, відображають ефективність використання всіх видів застосовуваних ресурсів. Лише система показників дозволяє провести комплексний аналіз, правильно визначити досягнутий рівень економічної ефективності і зробити відповідні висновки щодо основних напрямків підвищення економічної ефективності зерновиробництва, що дає змогу застосовувати їх в управлінні процесом виробництва, виявляти і усувати невикористані резерви підвищення ефективності виробництва.

Всі показники економічної ефективності господарської діяльності будуються на правилі: результати співвідносяться з використаними ресурсами і витратами для досягнення даного результату за визначений період часу.

Ефект може бути виражений на рівні підприємства чи галузі об'ємом валової продукції, валового доходу (чистого продукту), чистого доходу чи прибутку. Деякі економісти в чисельнику формули для визначення економічної ефективності пропонують включити: товарну чи реалізовану продукцію, нормативно-чисту продукцію і ін. Відомий вчений-економіст Петухов Р.М. зазначає, що всі ці показники мають своє призначення і зміст. Проте на його думку єдино можливою оцінкою досягнутого рівня ефекту (для визначення узагальненої оцінки ефективності) є валова продукція, він обґрунтовує, це тим, що "валова продукція – це найбільш загальний результат виробництва" і якщо в знаменник формули включити всі затрати виробництва, а у чисельник – лише їх частину, тоді не буде відповідності між величинами, що співвідносяться".

А щодо витрат, з якими співвідноситься одержаний ефект, то слід зазначити, що огляд економічної літератури вказує на існування трьох відмінних між собою підходів до їх визначення. Так, за думкою, багатьох вчених (серед яких Р.М.Петухов, В.Н.Тарасевич) можна визначити ефективність використання ресурсів застосовуваних і споживаних або їх поєднання [2:19; 3:11-13].

Якщо ефект співвідноситься з поточними виробничими витратами, - тоді це витратний підхід до визначення ефективності, або ефективність (результативність) використання споживаних ресурсів; якщо результат співвідноситься із вартістю виробничих ресурсів – то це ресурсний підхід або ефективність (результативність) використання застосовуваних ресурсів. Тоді як витратно-ресурсний підхід передбачає відношення ефекту одночасно і до вартості застосовуваних ресурсів і до поточних виробничих затрат.

При цьому Петухов Р.М. визначає ресурсно-витратний підхід найбільш прийнятним для вирахування економічної ефективності, оскільки саме таке визначення дає змогу оцінити загальну економічну ефективність виробництва, а не окремих виробничих ресурсів чи виробничих витрат. Визначення показників на основі витратного чи ресурсного підходів прийнятне лише для розрахунку часткових показників, а для узагальнюючої оцінки ефективності – єдино можливий ресурсно-витратний підхід. Тарасевич В.Н., також погоджується, що для визначення загально-економічної ефективності раціональним є порівнювання ефекту із сукупними виробничими затратами, але при цьому він акцентує увагу на тому, що таке співвідношення не є простою арифметичною величиною, а відображає тісний взаємозв'язок ефекту і факторів виробництва. Такий зв'язок передбачає можливість збільшення результату чи ефекту діяльності, або веде до зменшення витрат за умови оптимального співвідношення і збалансованості основних і оборотних фондів (факторів виробництва) і є основною "причиною кількісних і якісних характеристик ефекту".

В економічній літературі висвітлено різні погляди і думки про системи показників ефективності аграрного виробництва. При оцінці ефективності зерновиробництва потрібно максимально враховувати його особливості. По-перше, відмінності у якісних характеристиках ґрунтів – їх родючості, продуктивності, рівнях використання, що мають величезний вплив на результати виробництва. По-друге, кліматичні умови – температурний режим, кількість опадів, число сонячних днів, тривалість безморозного періоду тощо.

Система показників ефективності діяльності аграрного підприємства і зерновиробництва зокрема включає кілька груп:

Узагальнюючі показники ефективності зерновиробництва: виробництво чистої продукції на одиницю ресурсів, прибуток на одиницю загальних витрат, рентабельність виробництва, витрати на одиницю товарної продукції, відносний рівень задоволення потреб зернового ринку і ін.

Показники ефективності використання трудових ресурсів (праці): темпи зростання продуктивності праці, частка приросту продукції за рахунок зростання продуктивності праці, відносне вивільнення працівників, коефіцієнт використання корисного фонду робочого часу, трудомісткість одиниці продукції, зарплатомісткість.

Показники ефективності використання виробничих (основних і оборотних) фондів: загальна фондівдача, в тому числі фондівдача активної частини основних фондів, рентабельність основних фондів, фондомісткість одиниці продукції, матеріаломісткість одиниці продукції, коефіцієнт використання найважливіших видів сировини і матеріалів.

Показники ефективності використання фінансових коштів (оборотних коштів та інвестицій): оборотність оборотних коштів, рентабельність оборотних коштів, відносне вивільнення оборотних коштів, питомі капітальні вкладення (на одиницю приросту потужності або продукції), рентабельність інвестицій, строк окупності вкладених інвестицій.

Найбільш спірною методологічною проблемою економічної ефективності виробництва є питання щодо критерію ефективності. Критерій – це основна ознака, на основі якої проводиться оцінка тих чи інших заходів, які здійснюються в сільському господарстві, і зерновиробництві зокрема. Ця ознака пов'язана із зростанням виробництва споживчої вартості на базі росту продуктивності праці і раціоналізації використання виробничих ресурсів. В зерновиробництві критерієм ефективності виступає постійне збільшення виробництва чистої продукції при найменших затратах живої і уречевленої праці за рахунок раціонального використання земельних, трудових, матеріальних і фінансових ресурсів.

Завдяки підвищенню ефективності виробництва здійснюється раціоналізація і оптимізація суспільного відтворення при використанні наявних виробничих ресурсів, що сприяє росту прибутків господарств, отримання додаткових коштів для здійснення розширеного відтворення і матеріального заохочення працівників даного підприємства.

Література

1. Основы экономической теории: Учебник/ С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного.–К.: “Знання”, 2000.–607с. 2. Петухов Р.М. Оценка эффективности промышленного производства: (Методы и показатели).–М.: экономика, 1990.–95с. 3. Эффективность общественного производства: сущность и механизмы роста/ В.Н. Тарасевич.–К.: Вища школа, 1991.–191с.

Анотація

В статті висвітлені основні теоретичні аспекти визначення економічної ефективності в зерновиробництві.

Annotation

In the article lighted main theoretical aspects of definition of an economic efficiency in production of grain products.